

Devlet Tarafından Verilen Sosyal Yardımlarda Mükerrerliğin Hesaplanması

*Ahmet Fatih Ortakaya**
*Gamze Torun***

Özet

Yoksullukla mücadele alanında ülkemizde pek çok kamu kurum ve kuruluşu farklı muhtaçlık ölçütlerine göre, aynı ve nakdi yardımlar ile yoksul bireylere ve hanelere doğrudan veya dolaylı yardımlar yapmaktadır. Yapılan bu yardımlar ile yoksul vatandaşların temel gereksinimlerinin karşılanması ve daha refah bir yaşama sahip olmaları hedeflenmektedir. Söz konusu yardımların nüfusun en dezavantajlı kesiminde yer alan, özellikle yaşlılar, özürllü ve çocuklar gibi grupları hedef aldığı düşünüldüğünde, sosyal yardım alan hanelerin aynı zamanda yaşlılık ve özürllü aylığından da faydalanıyor olma ihtimalleri yüksektir. Bu çalışma ile yapılan sosyal yardımlar ve yaşlılık ve özürllü aylığı alan haneler arasında bir mükerrerleşmenin olup olmadığı incelenmiş; yardımların mükerrerleşme oranının yoğun olduğu coğrafi bölgeler, aylık ortalama yardım miktarları ve hanelerde yaşayan ortalama birey sayıları gibi bazı istatistiki bulgulara yer verilmiş ve yapılan değerlendirmeler sonucunda sosyal yardım alanını düzenleyeme yönelik bazı politika önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Yaşlılık ve özürllü aylığı, sosyal yardımlar, şartlı eğitim ve şartlı sağlık yardımları (ŞEY-ŞSY), mükerrerleşme

Abstract

For fighting against poverty in our country, many public institutions give social assistances to poor individuals and households in direct or indirect manner by using different eligibility criteria. By using these assistances the basic needs of poor households is to be met and the welfare of them is aimed to be achieved. Considering the target group of social assistances as the most disadvantaged group of the population like disabled, elderly and children it may be possible for them to benefit from elderly and disabled wages and as well as social assistances at the same time. Bu using this study, the duplication within households benefiting from social assistances, elderly and disabled wages simultaneously is considered, the regions where the duplication is highly concentrated, the amount of monthly average social assistance given, the average number of people living in house are investigated. By using these general evaluations a new policy is recommended to reform the social assistance field.

Keywords: Elderly and disabled wages, social assistances, conditional education and conditional health assistances, duplication

*Sosyal Yardım Uzmanı / T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü

**Sosyal Yardım Uzman Yardımcısı / T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü

Giriş

Yoksulluk, günümüz dünyasının en büyük sorunlarından biri olmakla birlikte, ekonomik kalkınma düzeyi yüksek olan gelişmiş ülkelerde dahi görülebilen bir olgu haline gelmiştir. Pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de yoksullukla mücadele konusunda çalışmalar yürütülmekte, geliştirilen sosyal politikalar ile yoksulluğun etkileri en aza indirgenmeye ve yoksulluğun kuşaklararası transferinin önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda, yoksullukla mücadele konusunda ülkemizde pek çok kamu kurum ve kuruluşu ve sivil toplum kuruluşu farklı muhtaçlık kriterlerine göre, aynı ve nakdi yardımlar ile yoksul bireylere ve hanelere doğrudan veya dolaylı yardımlar yapmaktadır. Yapılan bu yardımlar ile yoksul vatandaşların beslenme, barınma ve özbakım gibi temel ihtiyaçlarının giderilmesi ve bu sayede daha refah bir yaşama sahip olmaları hedeflenmektedir.

Ülkemizdeki yoksulluk profiline bakıldığında yoksulluktan en çok etkilenen kesimler arasında çocukların, kadınların, yaşlıların ve özürülülerin olduğunu görmek mümkündür. Bu nedendir ki, “çocuk yoksulluğu”, “kadın yoksulluğu”, “özürülülük ve yoksulluk” konularında pek çok araştırma ve çalışma bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalar arasında özürülülerle ilgili olanlarda, özürülülerin ne kadarının yoksul olduğu veya yoksul bireyler arasında özürülü bireylerin oranının ne kadar olduğuna dair net bir sayısal veri bulunmamaktadır. Buna karşın söz konusu çalışma bulguları, yoksulluk ve özürülülük arasındaki ilişkinin yönü belli olmasa dahi, bu iki olgu arasında döngüsel bir durum olduğunu kanıtlar niteliktedir (Erdugan, 2010).

Bir ülkedeki nüfusun en dezavantajlı kesiminde özürülüler, yaşlılar, çocuklar ve yoksulların olduğu düşünüldüğünde, sosyal yardım alan hanelerin yaşlılık ve özürülü aylığından da faydalanıyor olma ihtimallerinin yüksek olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, yapılan sosyal yardımlar ve yaşlılık ve özürülü aylığı alanlar arasında bir

mükerrerlik olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu çalışmada, özürülülere yönelik uygulanan doğrudan veya dolaylı yoksullukla mücadele politikalarından, 2022 sayılı Kanun kapsamında Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından bağlanan aylıklar, 3294 sayılı Kanun kapsamında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) kaynaklarınca sağlanan yardımlar ve 2828 sayılı Kanun kapsamında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) tarafından bağlanan aylık değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde yaşlılık ve özürülü aylığı (SGK), evde bakım aylığı (SHÇEK) ve sosyal yardımlar (SYDTF) konularında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise, çalışmanın yöntemi, hedef kitlesi, örnekleme ve örnekleme ilişkin betimleyici istatistikler gibi konularda açıklamalar yapılmış ve sonuç bölümünde genel değerlendirmelere ve önerilere yer verilmiştir.

Bu çalışma, gerek konusu ve amacı; gerek çalışma örnekleminin büyüklüğü ile literatüre sağladığı katkı açısından alandaki ender çalışmalardan biri olma özelliğini taşımaktadır.

1. Yaşlılık ve Özürülü Aylıkları ve Sosyal Yardımlar

Ülkemizde 3294 sayılı Kanun kapsamında SYDTF kaynakları kullanılarak yapılan yardımlar ile 2022 sayılı Kanun ve 2828 sayılı Kanun kapsamında bağlanan aylıklara ilişkin bilgiler şu şekildedir:

1.1. Şartlı Eğitim ve Şartlı Sağlık Yardımları (ŞEY-ŞSY) Programı

Son dönem sosyal yardım programları arasında gösterilen “Şartlı eğitim ve şartlı sağlık yardımları (ŞEY-ŞSY)” programı, Türkiye’de yoksulluk nedeniyle eğitim ve sağlık alanında sunulan hizmetlerden faydalanamayan muhtaç durumdaki ailelerin nakit transferleri yoluyla bu hizmetlere ulaşmasını hedeflemektedir. Daha açık bir ifade ile söz konusu program, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında bulunan ve yoksulluk nedeniyle çocuklarını okula göndereme-

yen ya da okuldan almak zorunda kalan; okul öncesi çocuklarının sağlık kontrollerini düzenli olarak yaptıramayan ve doğumlarını bir sağlık kuruluşunda gerçekleştiremeyen yoksul durumdaki aileleri desteklemeyi hedefleyen nakdi bir sosyal yardım programıdır (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü [SYDGM], 2006). Programın amaçlarını gerçekleştirmek için program dahilindeki şartların yerine getirilmesi doğrultusunda eğitim, sağlık ve gebelik olmak üzere üç alanda destek verilmektedir.

ŞEY kapsamında nüfusun en yoksul %6'lık¹ diliminde yer alan ailelerin eğitim çağındaki çocuklarını okullara kaydettirmeleri, eğitimine devam eden ilk ve orta öğretim çağındaki (1-12. sınıflar) çocuklarının ise en az %80 devam oranıyla eğitimlerini sürdürmeleri şartıyla düzenli nakdi yardımlar yapılmaktadır.

ŞSY kapsamında nüfusun en yoksul %6'lık diliminde yer alan ailelerin 0-6 yaş arasındaki çocuklarının düzenli sağlık muayenelerini ve aşılarını yaptırmaları, kontrollerini yaptırdıkları sağlık kliniklerinde verilen sağlık eğitimi programlarına düzenli olarak katılmaları şartıyla düzenli nakdi yardımlar yapılmaktadır.

2010 yılı Ocak ayından itibaren uygulanmakta olan ŞSY *gebelik yardımı* bileşeni kapsamında, hedef kitle içerisinde yer alan anne adaylarının, gebelik dönemi süresince düzenli olarak sağlık kontrollerini yaptırmaları, doğumlarını sağlık kuruluşlarında gerçekleştirmeleri ve doğum sonrası gerekli bakım hizmetlerinin ilgili sağlık kuruluşlarından sağlanması koşulu ile düzenli nakdi yardımlar yapılmaktadır (Ortakaya, 2010).

1 1994 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamalar Araştırması sonuçları üzerinden yapılan çalışmalara göre Türkiye nüfusunun %6'sı çok yoksul nüfus olarak tespit edilmiş ve bu program için hedef kitle olarak bu kesim kabul edilmiştir (SYDGM, 2006).

Program kapsamında 2010 yılı sonu itibariyle yardım miktarları²:

- İlköğretime devam eden erkek çocukları için 20 TL,
- İlköğretime devam eden kız çocukları için 25 TL,
- Ortaöğretim devam eden erkek çocukları için 35 TL,
- Ortaöğretime devam eden kız çocukları için 45 TL,
- Sağlık yardımı alan çocuklar için 20 TL,
- Gebelik yardımı alan anne adayları için 20 TL,
- Doğumun hastanede yapılması halinde bir ke-reye mahsus 60 TL

olarak düzenlenmiştir.

ŞEY-ŞSY programı SYDGM tarafından yürütülen en kapsamlı sosyal yardım uygulamalarının başında gelmekte olup, 2011 yılı Mart ayı itibariyle sistemde hak sahibi 792,655 hane bulunmaktadır.

1.2. SYDTF Kaynakları ile Yapılan ŞEY-ŞSY Dışındaki Sosyal Yardım ve Proje Destekleri³

Yoksullukla mücadele alanında çeşitli sosyal yardım uygulamalarıyla hizmet veren SYDGM, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve toplumsal refah düzeyinin yükselmesinde önemli rol oynamaktadır. SYDGM, 3294 sayılı Kanun ile oluşturulan SYDTF kaynaklarıyla sosyal güvencesi olmayan yoksul vatandaşlarımızın temel ihtiyaçlarının (gıda, yakacak,

2 Yardım miktarları 2011 yılından itibaren geçerli olacak şekilde revize edilmiştir. Ancak çalışma kapsamında seçilen hanelere yapılan ödemeler 2010 yılı sonu itibariyle geçerli olan tutarlar üzerinden yapılmıştır.

3 ŞEY-ŞSY dışındaki SYDTF ile yapılan yardımlara kaynağı Millî Eğitim Bakanlığı (MEB)'na aktarılan ücretsiz kitap yardımı, özürli öğrencilerin okullarına ücretsiz taşınması ve öğle yemeği yardımları (MEB'de bu yardımlara için fayda sahiplerine ilişkin T.C. kimlik numarası esasına dayalı bir veritabanı bulunmadığı için) dahil edilmemiştir.

barınma, sağlık, eğitim gibi karşılanmasına yönelik sosyal yardım uygulamaları ile çalışabilir durumda bulunan vatandaşlarımızın üretken hale getirilmesi yönünde proje destekleri vermektedir (SYDGM, 2008).

1.2.1. Sosyal Yardımlar

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma (SYD) Vakıfları aracılığı ile yürütülen sosyal yardım programları aile yardımları, eğitim yardımları, sağlık yardımları, özürlü ihtiyaç yardımları ve özel amaçlı yardımlar adı altında gruplandırılmaktadır (SYDGM, 2010a). Çalışma kapsamına alınan aile yardımları gıda ve barınma alanında yapılan yardımları içermektedir. Buna göre gıda yardımları, ihtiyaç sahibi ailelerin gıda ve giyim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yılda iki kez SYD Vakıflarına gönderilen kaynağı; barınma yardımları ise oturulamayacak derecede eski, bakımsız ve sağlıksız evlerde yaşayan muhtaç vatandaşlara evlerinin bakım ve onarımı için aynı veya nakdi olarak yapılan yardımları ifade etmektedir (SYDGM, 2011).

Çalışma kapsamına alınan eğitim yardımları içerisinde eğitim materyali ve öğrenci barınma, taşıma, iase yardımları yer almaktadır. Eğitim materyali yardımı, ilk ve ortaöğretime devam eden yoksul durumdaki öğrencilerin önlük, üniforma, çanta, ayakkabı ve kırtasiye masraflarının karşılanması amacıyla her eğitim-öğretim yılı başında yapılan yardımları, öğrenci barınma, taşıma ve iase yardımları ise taşınabilir sistem dışında kalan ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin ulaşım, barınma vb. ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yapılan yardımları içermektedir (SYDGM, 2011).

Çalışma bünyesindeki sağlık yardımları kapsamında, yeşil kartlı vatandaşların yeşil kartla karşılanmayan sağlık giderleri ile yeşil kartı olmayan sosyal güvenceden yoksun vatandaşların acil tedavi giderleri karşılanmaktadır. SYDTF kaynaklarıncsa sağlanan özürlü ihtiyaç yardımları, sosyal güvenceden yoksun özürlü vatandaşların topluma uyumu-

nu kolaylaştıracak her türlü araç gereç ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yürütülen bir sosyal yardım programıdır (SYDGM, 2011).

Bahse konu yardım programları dışında diğer bir yardım programı ise özel amaçlı yardımlardır. Bu çerçevede işsizliğin ve yoksulluğun belirgin olarak yaşandığı yerlerde, yaşlı, özürlü, kimsesiz ve muhtaç vatandaşlara günlük sıcak yemek verilmesi amacıyla aşevleri işletilmekte, bunun yanı sıra deprem, sel ve yangın gibi afetlerden zarar gören kişilere de SYDTF'den destek sağlanmaktadır.

1.2.2. Proje Destekleri

SYDTF'den sağlanan proje desteklerinin temel amacı, çalışabilir durumda bulunan yoksul ve muhtaç durumdaki kişilerin kendi işlerini kurarak geçimlerini sağlamaları ve sürdürülebilir gelir elde ederek sosyal yardımların hedef kitlesi olmaktan çıkarılması ve bu sayede söz konusu kişilerin ekonomik ve sosyal hayata aktif katılımlarının artırılmasıdır (SYDGM, 2011). Fon kaynakları ile desteklenen farklı alanlarda proje destekleri bulunmakla birlikte çalışma kapsamına sadece "gelir getirici projeler" ile "kırsal alanda sosyal destek projeleri"nden faydalanan kişiler dahil edilmiştir.

Kırsal alanda sosyal destek projesi ile 3294 sayılı Kanun kapsamında bulunana kırsal alanda yaşayan ve tarımsal üretim yapabilmek için yeterli kaynağa sahip olmayan, süt sığırcılığı, koyunculuk ve seracılık yaparak gelir elde etmek isteyen vatandaşların kooperatifler aracılığıyla örgütlenerek desteklenmeleri sağlanmaktadır. Hedef kitlenin belirlenmesi ve proje için kooperatif şeklinde koordine edilmesi Vakıflar ile İl Tarım Teşkilatı tarafından gerçekleştirilmektedir (SYDGM, 2011). Proje kapsamında fayda sahiplerine verilen destek faizsiz olup, geri dönüşler ilk iki yıl ödemesiz, sonraki altı yıl altı eşit taksitte olmak üzere 8 yıl vade ile gerçekleştirilmektedir. Proje, 2010 yılı itibariyle sona erdirilmiş olup, bugüne kadar programa alınan kooperatifler kapsamında faaliyetler devam etmektedir.

Gelir getirici projeler ile yoksul birey ya da hanelerin kendi geçimlerini sağlayacak işleri kurmaları, gelir elde etmeleri ve başlattıkları çalışmalarını uzun süre devam ettirebilmeleri amaçlanmakta olup, hedef kitleye uygun üretime yönelik, el emeği ve zanaata dayalı kısa sürede gelire dönüşebilecek alanlar (süt sığırcılığı, koyunculuk, seracılık, kuaförlük, terziilik, tamir-onarım vb.) desteklenmektedir (SYDGM, 2011). Kır-kent ayrımı gözetmeksizin kişi başı 15.000.-TL'ye kadar desteğin sağlandığı bu projeler, faizsiz olup ilk iki yılı ödemesiz sonraki 6 yılı 6 eşit taksitte geri ödemelidir.

1.3. Yaşlılık ve Özürlü Aylıkları

1.3.1. 2022 sayılı Kanun Kapsamındaki Aylıklar

2022 sayılı Kanuna göre SGK tarafından üçer aylık verilmekte olan dört aylık türü ve bu aylıkları almaya hak kazanma koşulları şu şekildedir:

1.3.1.1. Yaşlılık Aylığı

2022 sayılı Kanun kapsamında yaşlılık aylığı alınabilmesi için, 65 yaşını doldurmuş olmak, kanunen bakmakla mükellef kimsesi bulunmamak, herhangi bir Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan gelir veya aylık elde etmemek, nafaka bağlanmamış olmak/bağlanması mümkün olmamak ve mahkeme kararıyla veya doğrudan kanunla bağlanmış herhangi bir devamlı gelire sahip olmamak gerekmektedir (SGK, 2008).

1.3.1.2. Özürlü Aylıkları

65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları ile Özürlü ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik'e göre, tüm vücut fonksiyon kayıp oranı %40 ve %69 arasında olanlar "özürlü" olarak nitelendirilmektedir. "Başkasının yardımı olmaksızın hayatını devam ettiremeyecek şekilde özürlü" olanlar ise, aynı yönetmelikte tüm vücut fonksiyon kayıp oranı %70 ve üzerinde olanlar için ifade edilmektedir (Erdugan, 2010). Özürlü aylıkları, özürlü vatandaşların özür ve yaş durumlarına göre üç türde bağlanmaktadır.

1.3.1.2.1. Özürlü Aylığı

18 yaşından büyük 65 yaşından küçük özürlü vatandaşların vücut fonksiyon kayıp oranı %40 ve %69 olan ve herhangi bir işe yerleştirilememiş olup, herhangi bir Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan gelir veya aylık elde edemeyenlerden Medeni Kanuna göre nafaka yükümlüsü yakınlarından elde ettiği nafaka miktarının aylık ortalaması muhtaçlık sınırının altında olanlara ödenen aylıktır (SGK, 2008).

1.3.1.2.2. Bakıma Muhtaç Özürlü Aylığı

18 yaşından büyük olan özürlü vatandaşlardan tüm vücut fonksiyon kayıp oranı %70 ve üzerinde olanlara, yani başkasının yardımı olmaksızın hayatını devam ettiremeyecek düzeyde özürlü olan vatandaşlara "bakıma muhtaç özürlü aylığı" bağlanmaktadır. Bu aylığa hak kazanabilmek içinse, herhangi bir Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan gelir veya aylık elde edememek ve Medeni Kanuna göre nafaka yükümlüsü yakınlarından elde edilen nafaka miktarının aylık ortalamasının muhtaçlık sınırının altında olması gerekmektedir (SGK, 2008).

1.3.1.2.3. Özürlü Yakını Aylığı

Özürlü yakını aylığı, herhangi bir Sosyal Güvenlik Kurumu'na tabi olmayan ve düzenli gelir veya aylık elde etmeyen ve bütün gelirleri ve Medeni Kanuna göre nafaka yükümlüsü yakınlarından elde ettiği nafaka miktarının aylık ortalaması muhtaçlık sınırının altında olan vatandaşlara Kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaş altı yakınlarının bakımlarını gerçekleştirmeleri kaydıyla ödenen aylıktır (SGK, 2008).

1.3.2. Evde Bakım Aylığı

Evde Bakım aylığı, başkasının yardımı olmadan beslenme, giyinme, özbakım gibi temel ihtiyaçlarını gideremeyen ve ilgili sağlık kuruluşundan verilen sağlık kurulu raporunda "ağır özürlü" ifadesi yer alan özürlü vatandaşlar için 2828 sayılı Kanun kapsamında SHÇEK tarafından bağlanan aylıktır. Evde bakım aylığı alınabilmesi için, temel ihtiyaçla-

rını karşılamaktan yoksun olmak ve bu ihtiyaçların giderilebilmesi için başkasının desteğine muhtaç durumda ağır özürlü olmak ve hane bireylerinin her türlü gelir toplamının fert sayısına bölünmesi durumunda kişi başına düşen gelirin asgari ücretin 2/3'ünden az olması gerekmektedir.

2. Araştırma Yöntemi

2.1. Örneklem Planı

2.1.1. Coğrafi kapsam

Coğrafi kapsam olarak nüfus büyüklüklerine bakılmaksızın Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan tüm il ve ilçe merkezleri ile köyler çalışmaya dahil edilmiştir.

2.1.2. Hedef kitle

Coğrafi kapsam dâhilinde, ŞEY-ŞSY, 2009 Yılı Yardım Bilgi Bankası, gelir getirici proje destekleri ile kırsal alanda sosyal destek projesi kapsamlarında yardım ya da destek almak için başvurup hak sahibi olmuş veya söz konusu yardım programlarından faydalanan hane-halklarının tamamı yer almaktadır. Bu doğrultuda, Başbakanlık SYDGM elektronik veri tabanındaki hane-halklarının sayısı 2.500.954'dür. Örneklem ayrıca 2022 Sayılı Kanun kapsamında ödeme alan hanehalklarından bir kesim de dahil edilmiştir. 2022 sayılı Kanun kapsamında maaş ya da ödeme alan kişi sayısı 2009 yılı sonu itibarıyla 1.321.370'dir.

2.1.3. Örneklem birimi

Örneklem birimi hane-halkıdır.

2.1.4. Tahmin boyutu

Çalışmada SYDTF kaynakları ile yapılan sosyal yardımlar ile 2022 sayılı Kanun ve 2828 sayılı Kanun kapsamında bağlanan aylıklar olarak sağlanan özürlü yardımlarının mükerrerleşme oranlarının bulunmasına yönelik Türkiye geneli tahmin vermesi hedeflenmiştir. Seçilen örneklem boyutu düşünüldüğünde Türkiye geneli kır-kent tahmininin

yanı sıra İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması (İBBS) Düzey-1 boyutunda da tahmin vermesi muhtemeldir. Ancak örneklem seçim yönteminde kır/ kent ayrımı ya da ana kitlenin İBBS Düzey-1'lere göre dağılımı temel alınmadığı için sadece Türkiye geneli tahmini hedeflenmiştir. Örneklem seçiminde her bir veritabanındaki toplam kayıtlı hane sayısı ayrı ayrı tabakalar olacak şekilde ayarlanmıştır. Buna göre toplam tabaka sayısı 5'tir.

2.1.5. Örneklem yöntemi

Çalışmada tabakalı basit tesadüfi örneklem yöntemi kullanılmıştır.

2.1.6. Örnek hacmi ve örnek seçimi

Örnek hacminin belirlenmesinde ana kitle varyansının ne olduğu bilinmediğinden iki terimli bir gösterge için ana kitledeki oransal değerlerin eşit olduğu varsayılarak, varyans

$$\sigma^2 = P \times Q = 0,5 \times 0,5 = 0,25$$

şeklinde hesaplanabilir. $P=Q=0,50$ varsayılarak örnek çapının belirlenmesi diğer oransal değerlere göre daha büyük örnek hacmini verecektir. Örnek hacmi

$$n = \frac{z^2 \sigma^2}{d^2} k$$

formülü ile hesaplanmıştır. Burada,

Z: Standart normal değişken için %95 güven katsayısındaki tablo değeri (1,96)

$$\sigma^2 : \text{Varyans } \sigma^2 = P \times Q = 0,5 \times 0,5 = 0,25$$

d: Örneklem hatası (Araştırmadaki her tahmin boyutu için %1 olarak alınmıştır)

k: Tahmin boyutu (Her bir tabaka için olmak üzere toplamda 5 olarak alınmıştır)

Böylece Türkiye geneli için örnek çapı

$$n = \frac{z^2 \sigma^2}{d^2} k = \frac{1,96^2 (0,25)}{(0,01)^2} 5 = 48.020$$

olmaktadır. N: Deney grubu için hedef kitlede yer alan toplam hane-halkı sayısı olmak üzere örneklem oranı

$$\left(\frac{n}{N} = \frac{48.020}{2.500.954} = 0,02\right)$$

olup yeterince büyüktür.

Ancak örnekleme toplamda 51.531 hanehalkı seçilmiştir. Seçilen bu hanelerin Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS) sorgulamaları (SYDGM, 2010b) neticesinde bir kısmı (hatalı TC kimlik numarası ve vefat durumu olması nedeniyle) elenmiş ve sonuç itibarıyla 50.260 hane ile çalışma yapılmıştır.

Türkiye genelinde 50.260 hane-halkı olarak belirlenen örnek hacmi, tahmin boyutu olan 5 tabakaya her bir veritabanında bulunan hane sayısının büyüklüğüne göre oransal olarak dağıtılmış ve belirlenen sayıda hane rastlantısal olarak seçilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Seçilen örneklemin tabakalara göre dağılımı.

Kullanılan Veritabanı	Seçilen Örneklem (Hane)
Yardım Bilgi Bankası Veritabanı	30.623
Şarhlı Eğitim ve Sağlık Yardımları Veritabanı	12.565
Gelir Getirici Proje Destekleri Veritabanı	226
Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi Veritabanı	628
2022 Veritabanı	6.218
Toplam	50.260

2.2. Seçilen Örnekleme İlişkin Betimleyici İstatistikler

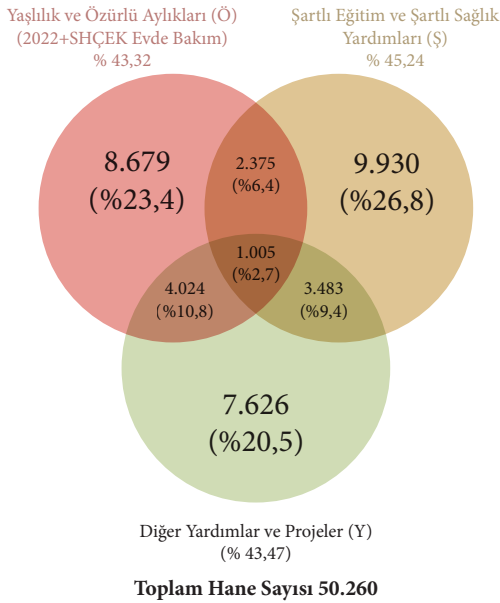
Örnekleme seçilen 50.260 haneye ilişkin SYDGM bünyesindeki veritabanlarından bu hanelerin almış oldukları yardım miktarları temin edilmiştir. Ayrıca

bu hanelerin SOYBİS sorgulamaları yapılarak demografik özelliklerine ilişkin de bazı sonuçlar elde edilmiştir. Örnekleme seçilen hanelerden herhangi bir surette yaşlılık ve özürlü aylığı ya da evde bakım aylığı (Ö), ŞEY-ŞSY (Ş) ve SYDTF kaynakları ile yapılan diğer yardım ve proje desteklerinden (Y) faydalananların sayısı 37.122'dir (toplam hane sayısının %74'ü). Geriye kalan 13.138 hane SYDGM bünyesindeki veritabanlarında SYDTF kapsamındaki yardımlardan müstahak olmakla birlikte çalışma için örneklemin çekildiği tarih itibarıyla altında herhangi bir surette yardım ya da proje destek kaydı bulunmamaktadır.

Örnekleme seçilen 50.260 haneye ilişkin temel bulgular şu şekildedir:

- Ortalama hane nüfusu 5,
- Hanesindeki en az bir özürlü ya da yaşlı için 2022 ya da 2828 sayılı Kanun kapsamında aylık ya da ödeme alan hane sayısı 16.038 (Toplam hane sayısının %32'si, yardım ve destek alan hane sayısının %43,32'si),
- ŞEY-ŞSY'den faydalanan toplam hane sayısı 16.793 (Toplam hane sayısının %33,4'ü, yardım ve destek alan hane sayısının %45,24'ü),
- SYDTF kaynakları ile yapılan diğer yardım ve proje desteklerinden faydalanan toplam hane sayısı 16.138 (Toplam hane sayısının %32,1'i, yardım ve destek alan hane sayısının %43,47'si),
- Aynı anda hanesindeki herhangi bir özürlü ya da yaşlı için aylık alan ve ŞEY-ŞSY'den faydalanan hane sayısı 3.380 (Toplam hane sayısının %7'si, özürlü veya yaşlı yardımı alan hanelerin %21'i, yardım ve destek alan hane sayısının %9,1'i),
- Aynı anda hanesindeki herhangi bir özürlü ya da yaşlı için aylık alan ve diğer yardım ve desteklerden faydalanan hane sayısı 5.029 (Toplam hane sayısının %10'u, özürlü veya yaşlı yardımı alan hanelerin %31,2'si, yardım ve destek alan hane sayısının %13,5'i),

- Aynı anda hanesindeki herhangi bir fayda sahibi için ŞEY-ŞSY ile diğer yardım ve desteklerden yararlanan hane sayısı 4.488 (Toplam hane sayısının %9'u, ŞEY-ŞSY alan hanelerin %27'si, yardım ve destek alan hane sayısının %12,1'i) ve
- Aynı anda hanesindeki herhangi bir özürlü ya da yaşlı için aylık alan, ŞEY-ŞSY ve diğer yardım ve desteklerden faydalanan hane sayısı 1.005'tir (Toplam hane sayısının %2'si, yaşlılık ve özürlü aylığı alan hanelerin %6,2'si, ŞEY-ŞSY alan hanelerin %6'sı, diğer yardımlardan faydalanan hanelerin %6,2'si ve yardım ve destek alan hane sayısının %2,7'si).

Şekil 1. Seçilen örneklemedeki hane sayılarına göre yardımlardaki mükerrerleşme oranları.

Şekil 1'de görüldüğü üzere üç farklı kategorideki yardım ya da destekten faydalanan toplam hane sayısı 10.887'dir. Bu hanelerin toplam hane sayısına oranı %22, sadece yardım ya da desteklerden faydalanan 37.122 haneye oranı ise %29,33'tür. Daha açık bir ifade ile Türkiye genelinde, SYDTF kaynakları kullanılarak yapılan sosyal yardım ve proje desteklerinden faydalanan haneler ile (ŞEY-ŞSY dahil

olmak üzere) 2022 sayılı Kanun kapsamında aylık alan ve 2828 sayılı Kanun kapsamında evde bakım aylığından yararlanan hanelerde %29,3'lük bir mükerrerleşmenin görüldüğü söylenebilir. Çalışmanın 2.3 – 2.6 numaralı başlıklarında her bir kategorideki yardım ya da destek türüne göre mükerrerleşme oranları ile aylık ortalama yardım miktarları incelenmiştir.

2.3. Yaşlılık ve Özürlü Aylığı Alan Hanelerin ŞEY-ŞSY ile Diğer Yardım ve Desteklerden Faydalanma Durumları

Seçilen örneklemede yaşlılık ve özürlü aylıklarından faydalanan 16.038 hane mevcuttur. Bu hanelerin ortalama hane nüfusu 5'tir. Farklı özür gruplarına göre aylık alan kişi sayıları Tablo 2'de belirtilmiştir.

Tablo 2. Yaşlılık ve özürlü aylığı alan kişi sayıları.

Aylık Türü	Kişi Sayısı	(%)
Yaşlılık Aylığı	5.060	29,19
Yaşlılık ve Özürlü (%40-69) Aylığı	3.443	19,86
Yaşlılık ve Özürlü (%70 ve üzeri) Aylığı	1.746	10,07
18 Yaş Altı Özürlü (%40-69) Aylığı	704	4,06
18 Yaş Altı Özürlü (%70 ve üzeri) Aylığı	357	2,06
18 Yaş Üstü Özürlü (%40-69) Aylığı	4.238	24,45
18 Yaş Üstü Özürlü (%70 ve üzeri) Aylığı	1.527	8,81
SHÇEK Evde Bakım Aylığı (Ağır Özürlü)	261	1,51
Toplam	17.336	100

Seçilen örneklemede özürlü ve yaşlı aylıklarından faydalanan toplam 16.038 haneden 261'i 2828 sayılı Kanun kapsamında evde bakım aylığı almakta; geriye kalan haneler ise 2022 sayılı Kanun kapsamında aylık almaktadır.

Tablo 3. 2828 sayılı Kanun kapsamında aylık alan hanelerin 2022 sayılı Kanundan faydalanma durumları.

Aylık Türü	Hane Sayısı	(%)
Yaşlılık	23	8,81
Özürlü ve Yaşlı (%70 ve üzeri)	7	2,68
18 Yaş Altı Özürlü (%40-69)	24	9,20
18 Yaş Altı Özürlü (%70 ve üzeri)	2	0,77
18 Yaş Üstü Özürlü (%40-69)	17	6,51
18 Yaş Üstü Özürlü (%70 ve üzeri)	3	1,15
Toplam	68	26,05

Tablo 3'te görüldüğü üzere evde bakım aylığı alan 261 hanenin 68'i (%26'sı) aynı zamanda 2022 sayılı Kanun kapsamında ödeme almaktadır. Bu şekilde ödeme alan kişi sayısı 76'dır.

Tablo 4. Evde bakım aylığı alan hanelerin ŞEY-ŞSY'den faydalanma durumları.

Yardım Türü	Hane Sayısı	(%)	Kişi Sayısı
ŞEY (İlköğretim/ Erkek)	27	10,34	30
ŞEY (İlköğretim/ Kız)	98	37,55	141
ŞEY (Ortaöğretim/ Erkek)	28	10,73	29
ŞEY (Ortaöğretim/Kız)	104	39,85	137
ŞSY (Gebelik)	1	0,38	1
ŞSY	64	24,52	98
Toplam (*)	171	65,52	436

(*) Toplam fayda sahibi sayısı 436, toplam hane sayısı ise 171'dir. Toplam hane sayısında mükerrer kayıt yoktur.

Ortalama hane nüfusunun 6 olduğu evde bakım aylığı alan 261 hanenin 171'i (%65,5'i) ŞEY-ŞSY'den faydalanmaktadır (Tablo 4).

Tablo 5. Evde bakım aylığı alan hanelerin diğer yardımlardan faydalanma durumları.

Yardım Türü	Hane Sayısı	(%)
Sağlık Yardımları	6	2,30
Tek Seferlik Nakdi Yardımlar	33	12,64
Barınma Yardımları	4	1,53
Gelir Getirici Projeler	3	1,15
Diğer Yardımlar	20	7,66
Toplam (*)	52	19,92

(*) Toplam yardım sayısı 66, toplam hane sayısı ise 52'dir. Toplam hane sayısında mükerrer kayıt yoktur.

Evde bakım aylığı alan hanelerin ŞEY-ŞSY'den sonra diğer yardımlardan en fazla sağlık yardımlarından faydalandığı görülmektedir (Tablo 5). Evde bakım aylığı alan 261 hanenin 34'ü (%13'ü) aynı anda hem ŞEY-ŞSY'den hem de diğer yardımların en az birinden faydalanmaktadır. Evde bakım aylığı alan toplam 261 haneden 217'si (%83'ü) hanesindeki en az bir fayda sahibi için 2022 sayılı Kanun kapsamında aylık veya SYDTF kaynaklarınca yardım ya da destek almaktadır. Daha açık bir ifade ile evde bakım aylığı alan haneler ile 2022 sayılı Kanun kapsamında aylık alan haneler ve SYDTF kapsamında yardım alan hanelerde %83'lük bir mükerrerleşmenin görüldüğü söylenebilir.

Tablo 6. Evde bakım aylığı alan hanelerin yardım ve destek türlerine göre yıllık toplam yardım miktarı.

Yardım Türü	Yıllık Ödeme Miktarı (TL)	(%)
Yaşlılık ve Özürlü Aylıkları (2022 + SHÇEK Evde Bakım Aylığı)	2.040.996	91,45
ŞEY-ŞSY	125.285	5,61
Diğer Yardımlar	65.597	2,94
Toplam	2.231.878	100

2010 yılı evde bakım aylığı ve 2022 sayılı Kanun kapsamındaki aylık tutarları, ŞEY-ŞSY aylık ödeme miktarları ve SYDTF'den alınan diğer yardımlar göz önünde bulundurulduğunda *evde bakım aylığı alan* 261 hanenin aylık ortalama 712,6 TL (kişi başı aylık ortalama 119 TL) yardım ya da destek aldığı görülmektedir (Tablo 6).

Tablo 7. Yaşlılık ve özürlü aylığı alan hanelerin ŞEY-ŞSY'den faydalanma durumları.

Yardım Türü	Hane Sayısı	(%)	Kişi Sayısı
ŞEY (İlköğretim/ Erkek)	432	2,69	493
ŞEY (İlköğretim/ Kız)	1.789	11,12	2.554
ŞEY (Ortaöğretim/Erkek)	497	3,09	550
ŞEY (Ortaöğretim/Kız)	1.891	11,76	2.638
ŞSY (Gebelik)	6	0,04	6
ŞSY	1.321	8,21	1.992
Toplam(*)	3.380	21,02	8.233

(*) Toplam fayda sahibi sayısı 8.233, toplam hane sayısı ise 3.380'dir. Toplam hane sayısında mükerrer kayıt yoktur.

Yaşlılık ve özürlü aylığı alan toplam 16.083 hanenin 3.380'i (%21'i) ŞEY-ŞSY'den faydalanmaktadır. Özellikle bu hanelerde ŞEY'den faydalanma oranının yüksek olduğu daha açık bir ifade ile özürlü ya da yaşlılık aylığı alan hanelerde ortalama her on kişiden birinin ŞEY'den yararlandığı görülmektedir (Tablo 7).

Tablo 8. Yaşlılık ya da özürlü aylığı alan hanelerin diğer yardımlardan faydalanma durumları.

Yardım Türü	Hane Sayısı	(%)
Sağlık Yardımları	432	2,69
Tek Seferlik Nakdi Yardımlar	3.741	23,26
Barınma Yardımları	114	0,71
Gelir Getirici Projeler	247	1,54
Diğer Yardımlar	1.636	10,17
Toplam (*)	5.029	31,27

(*) Toplam yardım sayısı 6.170, toplam hane sayısı ise 5.029'dur. Toplam hane sayısında mükerrer kayıt yoktur.

Yaşlılık ya da özürlü aylığı alan hanelerin diğer yardımlardan en fazla tek seferlik nakdi yardımlardan faydalandığı görülmektedir (Tablo 8). Yaşlılık ya da özürlü aylığı alan 16.038 hanenin 1.005'i (%6,2'si) aynı anda hem ŞEY-ŞSY'den hem de diğer yardımların en az birinden faydalanmaktadır. Yaşlılık ya da özürlü aylığı (2022 + SHÇEK evde bakım) toplam 16.083 haneden 7.404'ü (%46'sı) hanesindeki en az bir fayda sahibi için SYDTF'den yardım ya da destek almaktadır. Yaşlılık ya da özürlü aylığı alan haneler ile SYDTF'den yardım alan hanelerde (ŞEY-ŞSY dahil) %46'lık bir mükerrerleşmenin görüldüğü söylenebilir.

Tablo 9. Yaşlılık ya da özürlü aylığı alan hanelerin yardım ve destek türlerine göre yıllık toplam yardım miktarı.

Yardım Türü	Yıllık Ödeme Miktarı (TL)	(%)
Yaşlılık ve Özürlü Aylıkları (2022 + SHÇEK Evde Bakım)	49.141.092	87,09
ŞEY-ŞSY	2.383.230	4,22
Diğer Yardımlar	4.901.799	8,69
Toplam	56.426.121	100

2010 yılı evde bakım aylığı ve 2022 sayılı Kanun kapsamındaki aylık tutarları, ŞEY-ŞSY aylık ödeme miktarları ve SYDTF'den alınan diğer yardımlar göz önünde bulundurulduğunda *yaşlılık ve özürlü aylığı alan* 16.038 hanenin aylık ortalama 292,37 TL (kişi başı aylık ortalama 58,4 TL) yardım ya da destek aldığı görülmektedir (Tablo 9).

2.4. ŞEY-ŞSY Alan Hanelerin Yaşlılık ve Özürlü Aylıkları ile Diğer Yardım ve Desteklerden Faydalanma Durumları

Seçilen örnekte ŞEY-ŞSY'den faydalanan 16.793 hane mevcuttur. Bu hanelerin ortalama hane nüfusu 6'dır. Yardım türlerine göre eğitim, sağlık ve gebelik yardımlarından faydalanan kişi sayıları Tablo 10'da belirtilmiştir.

Tablo 10. ŞEY-ŞSY alan kişi sayıları.

Yardım Türü	Kişi Sayısı	(%)
ŞEY (İlköğretim/Erkek)	2.390	5,62
ŞEY (İlköğretim/Kız)	13.119	30,86
ŞEY (Ortaöğretim/Erkek)	2.833	6,66
ŞEY (Ortaöğretim/Kız)	13.277	31,23
ŞSY (Gebelik)	45	0,11
ŞSY	10.846	25,51
Toplam	42.510	100

İlk ve ortaöğretime devam eden kız çocuklarının ŞEY'den erkeklere göre daha fazla faydalandığı görülmektedir. Seçilen örneklemdaki hanelerde ilk ve ortaöğretime devam eden fayda sahibi kız çocuklarının sayısı benzer eğitim durumlarındaki erkek çocuklarına göre yaklaşık 6 kat daha fazladır.

Tablo 11. ŞEY-ŞSY alan hanelerin yaşlılık ve özürlü aylıklarından faydalanma durumları.

Aylık Türü	Hane Sayısı	(%)
Yaşlılık	1.699	10,12
Özürlü ve Yaşlı (%40-69)	93	0,55
Özürlü ve Yaşlı (%70 ve üzeri)	139	0,83
18 Yaş Altı Özürlü (%40-69)	379	2,26
18 Yaş Altı Özürlü (%70 ve üzeri)	142	0,85
18 Yaş Üstü Özürlü (%40-69)	566	3,37
18 Yaş Üstü Özürlü (%70 ve üzeri)	380	2,26
SHÇEK Evde Bakım Aylığı	171	1,02
Toplam	3.380	20,13

Tablo 11'de görüldüğü üzere, ŞEY-ŞSY alan hanelerin 3.380'i (%20' si) aynı zamanda yaşlılık ve özürlü aylıkları kapsamında ödeme almaktadır. Bu şekilde ödeme alan kişi sayısı 3.476'dır.

Tablo 12. ŞEY-ŞSY alan hanelerin diğer yardımlardan faydalanma durumları.

Yardım Türü	Hane Sayısı	(%)
Sağlık Yardımları	368	2,19
Tek Seferlik Nakdi Yardımlar	3.155	18,79
Barınma Yardımları	117	0,70
Gelir Getirici Projeler	334	1,99
Diğer Yardımlar	1.568	9,34
Toplam	4.488	26,73

ŞEY-ŞSY alan hanelerin diğer yardımlardan en fazla tek seferlik nakdi yardımlardan faydalandığı görülmektedir (Tablo 12). ŞEY-ŞSY alan toplam 16.793 haneden 1.005'i (%6'sı) aynı anda hem yaşlılık ve özürlü aylığından hem de diğer yardımların en az birinden faydalanmaktadır. ŞEY-ŞSY alan toplam 16.793 haneden 6.863'ü (%41'i) hanesindeki en az bir özürlü ya da yaşlı için aylık almakta veya SYDTF ile sağlanan diğer yardım ve desteklerin en az birinden faydalanmaktadır. ŞEY-ŞSY alan haneler ile yaşlılık ve özürlü aylığı alan haneler ve SYDTF'den sağlanan diğer yardımlardan faydalanan hanelerde %41'lik bir mükerrerleşmenin görüldüğü söylenebilir.

Tablo 13. ŞEY-ŞSY alan hanelerin yardım ve destek türlerine göre yıllık toplam yardım miktarı.

Yardım Türü	Yıllık Ödeme Miktarı (TL)	(%)
Yaşlılık ve Özürlü Aylıkları (2022 + SHÇEK Evde Bakım)	7.768.224	30,61
ŞEY-ŞSY	12.255.495	48,29
Diğer Yardımlar	5.353.430	21,10
Toplam	25.377.149	100

2010 yılı evde bakım aylığı ve 2022 sayılı Kanun kapsamındaki aylık tutarları, ŞEY-ŞSY aylık ödeme miktarları ve SYDTF'den alınan diğer yardımlar göz önünde bulundurulduğunda ŞEY-ŞSY alan 16.793 hanenin aylık ortalama 125,93 TL (kişi başı aylık ortalama 21 TL) yardım ya da destek aldığı görülmektedir (Tablo 13).

2.5. Diğer Yardımları Alan Hanelerin Yaşlılık ve Özürlü Aylıkları ile ŞEY-ŞSY'den Faydalanma Durumları

Seçilen örnekleme SYDTF ile sağlanan diğer yardımlarından faydalanan 16.138 hane mevcuttur. Bu hanelerin ortalama hane nüfusu 4'tür. Yardım türlerine göre eğitim, sağlık ve gebelik yardımlarından faydalanan kişi sayıları Tablo 14'te belirtilmiştir.

Tablo 14. SYDTF ile sağlanan diğer yardımlardan faydalanan kişi sayıları.

Yardım Türü	Kişi Sayısı	(%)
Sağlık Yardımlarından Faydalanan Kişi Sayısı	1.018	5,27
Tek Seferlik Nakdi Yardımlardan Faydalanan Kişi Sayısı	11.045	57,22
Barınma Yardımlarından Faydalanan Kişi Sayısı	355	1,84
Gelir Getirici Projelerden Faydalanan Kişi Sayısı	973	5,04
Diğer Yardımlardan Faydalanan Kişi Sayısı	5.912	30,63
Toplam	19.303	100

Seçilen örnekleme diğer yardımlardan en fazla tek seferlik nakdi yardımlardan faydalanılmıştır.

Tablo 15. SYDTF ile sağlanan diğer yardımlardan faydalanan hanelerin yaşlılık ve özürlü aylıklarından faydalanma durumları.

Aylık Türü	Hane Sayısı	(%)
Yaşlılık	1.562	9,68
Özürlü ve Yaşlı (%40-69)	1.652	10,24
Özürlü ve Yaşlı (%70 ve üzeri)	255	1,58
18 Yaş Altı Özürlü (%40-69)	229	1,42
18 Yaş Altı Özürlü (%70 ve üzeri)	5	0,03
18 Yaş Üstü Özürlü (%40-69)	947	5,87
18 Yaş Üstü Özürlü (%70 ve üzeri)	734	4,55
SHÇEK Evde Bakım Aylığı	52	0,32
Toplam (*)	5.029	31,16

(*) Toplam fayda sahibi sayısı 5.436, toplam hane sayısı ise 5.029'dur. Toplam hane sayısında mükerrer kayıt yoktur.

Tablo 15'te görüldüğü üzere diğer yardımlardan faydalanan hanelerin 5.029'u (%31,1'i) aynı zamanda yaşlılık ve özürlü aylıkları kapsamında ödeme almaktadır. Bu şekilde ödeme alan kişi sayısı 5.436'dır.

Tablo 16. SYDTF ile sağlanan diğer yardımlardan faydalanan hanelerin ŞEY-ŞSY'den faydalanma durumları.

Yardım Türü	Hane Sayısı	(%)	Kişi Sayısı
ŞEY (İlköğretim/Erkek)	697	4,32	812
ŞEY (İlköğretim/Kız)	2.470	15,31	3.539
ŞEY (Ortaöğretim/Erkek)	790	4,90	890
ŞEY (Ortaöğretim/Kız)	2.504	15,52	3.558
ŞSY (Gebelik)	8	0,05	8
ŞSY	1.674	10,37	2.487
Toplam (*)	4.488	27,81	11.294

(*) Toplam fayda sahibi sayısı 11.294, toplam hane sayısı ise 4.488'dir. Toplam hane sayısında mükerrer kayıt yoktur.

Diğer yardımlardan faydalanan toplam 16.138 hanenin 4.488'i (%27,8'i) ŞEY-ŞSY'den faydalanmaktadır (Tablo 16). Özellikle bu hanelerde ŞEY'den faydalanma oranının yüksek olduğu daha açık bir ifade ile diğer yardımları alan hanelerde ortalama her yedi kişiden birinin ŞEY'den yararlandığı görülmektedir. SYDTF ile sağlanan diğer yardımlardan faydalanan toplam 16.138 haneden 1.005'i (%6,2'si) aynı anda hem yaşlılık ve özürlü aylıklarından hem de ŞEY-ŞSY'nin en az birinden faydalanmaktadır. SYDTF ile sağlanan diğer yardımlardan faydalanan toplam 16.138 haneden 8.512'si (%53'ü) hanesindeki en az bir özürlü ya da yaşlı için aylık almakta veya ŞEY-ŞSY'nin en az birinden faydalanmaktadır. SYDTF ile sağlanan diğer yardımlardan faydalanan haneler ile ŞEY-ŞSY alan haneler ve yaşlılık ve özürlü aylığı alan hanelerde %53'lük bir mükerrerleşmenin görüldüğü söylenebilir.

Tablo 17. ŞEY-ŞSY alan hanelerin yardım ve destek türlerine göre yıllık toplam yardım miktarı.

Yardım Türü	Yıllık Ödeme Miktarı (TL)	(%)
Yaşlılık ve Özürlü Aylıkları (2022 + SHÇEK Evde Bakım)	12.241.380	37,74
ŞEY-ŞSY	3.260.815	10,05
Diğer Yardımlar	16.931.705	52,20
Toplam	32.433.900	100

2010 yılı evde bakım aylığı ve 2022 sayılı Kanun kapsamındaki aylık tutarları, ŞEY-ŞSY aylık ödeme miktarları ve SYDTF'den alınan diğer yardımlar göz önünde bulundurulduğunda *diğer yardımlardan*

yararlanan 16.138 hanenin aylık ortalama 167,5 TL (kişi başı aylık ortalama 42 TL) yardım ya da destek aldığı görülmektedir (Tablo 17).

Faydalanılan yardım türüne göre aylık ortalama yardım tutarları Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin 2009 yılı yoksulluk çalışmalarına göre değerlendirildiğinde (TÜİK, 2011) haneye çalışmada bahsi geçen yardımlar dışında başka bir gelirin girmediği varsayımı altında, sadece SHÇEK evde bakım aylığı kapsamında maaş alan hanelerin açlık sınırının üzerinde ancak yoksulluk sınırının altında, diğer yardım türlerinden faydalanan hanelerin ise açlık sınırının altında bir yardım ya da destek aldığı görülmektedir (Tablo 18).

Tablo 18. Yardım ve destek türleri ile hanehalkı büyüklüğüne göre hanelerin açlık ve yoksulluk sınırları.

Hane Büyüklüğü Aylık Hane Geliri Açlık ve Yoksulluk Sınırı	SHÇEK Evde Bakım Aylığı	Yaşlılık ve Özürlülük Aylığı	Şartlı Eğitim ve Şartlı Sağlık Yardımları	Yardım ve Projeler
Ortalama Hane Büyüklüğü	6	5	6	4
Ortalama Hane Başı Aylık Gelir (TL)	712,6	292,37	125,93	167,5
Açlık sınırı - Gıda Harcamaları (TL) HH=4, 318TL, HH=5, 363TL, HH=6, 404TL	Sınır üzerinde	Sınır altında	Sınır altında	Sınır altında
Yoksulluk sınırı - Gıda ve Gıda Dışı Harcamalar (TL) HH=4, 896TL, HH=5, 1.025TL, HH=6, 1.140TL	Sınır altında	Sınır altında	Sınır altında	Sınır altında

Kaynak TÜİK 2009 yılı yoksulluk çalışması sonuçları (TÜİK,2011). HH Hanehalkı büyüklüğünü ifade etmektedir.

2.6. Hane Başı Aylık Ortalama Yardım Miktarlarının Bölgeler Bazında İncelenmesi

Çalışmanın bu bölümünde hanelerin ŞEY-ŞSY, yaşlılık ve özürlü aylıkları ile SYDTF ile sağlanan diğer yardım ve destek türlerine göre hane başı aylık ortalama gelirleri hesaplanmıştır. Hesaplama işleminde ŞEY-ŞSY ile yaşlılık ve özürlü aylıklarının 2009 yılı aylık ödeme tutarları temel alınmış,

SYDTF ile sağlanan diğer yardımlara ilişkin bilgiler de 2009 yılı SYDGM veritabanlarından gelen bilgiler üzerinden hesaplanmıştır. Daha sonra her bir hane için aylık hesaplanan yardım ve destek tutarlarının bölgeler arası bir farkının olup olmadığına ilişkin varyans analizi yapılmıştır. ANOVA sonucu hanelerin aylık ortalama yardım ve destek tutarları arasında bölgesel bir fark olduğu bulunmuştur (Tablo 19).

Tablo 19. Coğrafi bölge bazında yardım türlerine göre fayda sahibi sayıları ve yıllık ve aylık ortalama yardım miktarları.

Bölgeler	Yaşlılık ve Özürlü Aylığı Alan Kişi Sayısı	ŞEY-ŞSY Alan Kişi Sayısı	Diğer Yardımlardan Faydalanan Kişi Sayısı	Yıllık Toplam Gelir Miktarı (TL)	Ortalama Hane Başı Aylık Gelir (TL)
AKDENİZ	2.474	4.662	1.989	9.087.743	119,85
DOĞU ANADOLU	2.450	11.845	2.140	12.035.252	119,70
EGE	1.906	1.446	1.629	6.303.386	103,54
GÜNEYDOĞU ANADOLU	3.066	16.550	3.034	16.248.119	134,49
İÇ ANADOLU	2.510	3.130	2.247	9.139.815	110,71
KARADENİZ	2.530	2.907	2.136	9.345.379	125,63
MARMARA	2.400	1.970	2.963	8.965.128	101,76
TOPLAM	17.336	42.510	16.138	71.124.821	117,93

H_0 : Hanelerin aldığı aylık ortalama yardım ve destek miktarları arasında bölgeler bazında anlamlı bir fark yoktur.

H_A : Fark vardır.

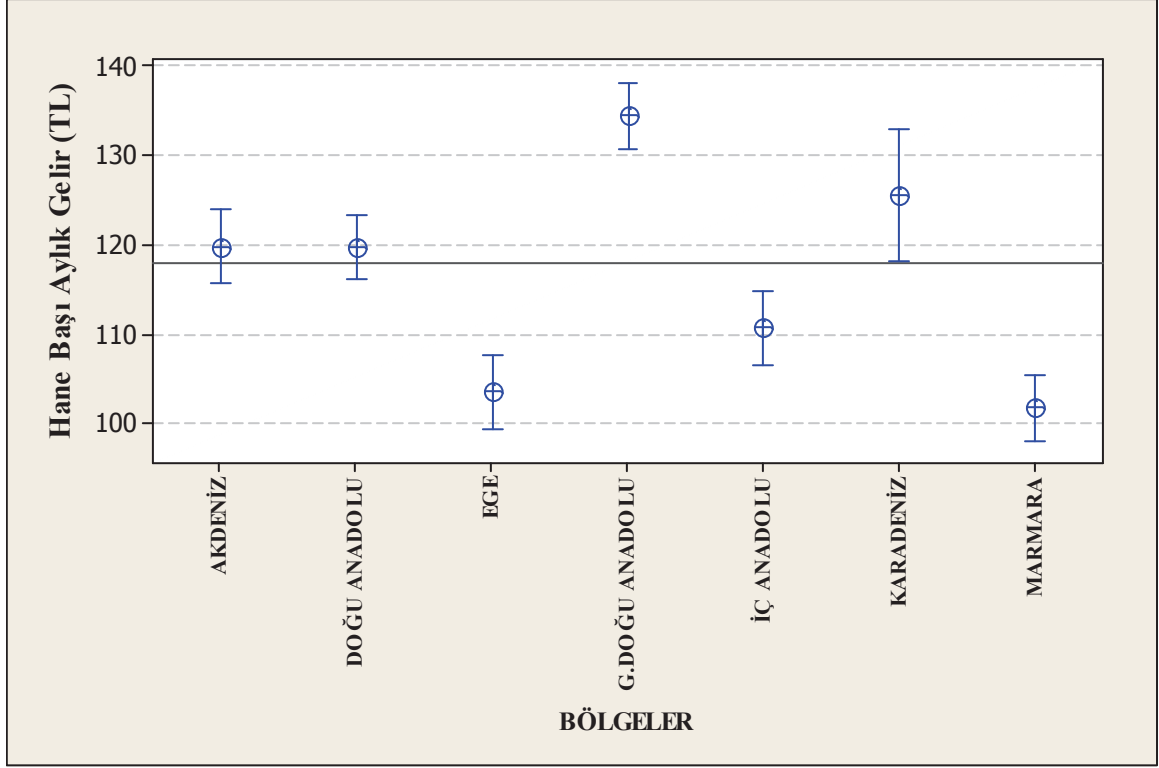
Tablo 20. Aylık yardım tutarları arasında bölgesel bazda bir fark olup olmadığını gösteren ANOVA tablosu.

Kaynak	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Ortalama Kareler Toplamı	F-Değeri	P-Değeri
Bölgeler	6	6.506.264	1.084.377	29,49	0,00
Hata	50.253	1.847.763.930	36.769		
Toplam	50.259	1.854.270.195			

Elde edilen test sonucuna göre p-değeri 0,05 hoşgörü seviyesinden oldukça düşüktür. Yokluk hipotezi reddedilmiştir. Buna göre, hanelerin aldığı

aylık ortalama yardım ve destek miktarları arasında bölgesel bazda bir fark olduğu istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Tablo 20).

Şekil 2. Hanelerin almış olduğu aylık ortalama yardım miktarlarına göre bölgesel bazda ortalama miktarın %95 güven aralığı grafiği.

Şekil 2'de görüldüğü üzere hane başı alınan aylık ortalama yardımın özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde diğer bölgelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bölgesel bazda aylık ortalama hane başı yardım miktarına ilişkin oluşturulan %95'lik güven aralıklarının Akdeniz ve Doğu Anadolu bölgelerinde eşleştiği, yani, söz konusu bölgelerde bu miktarlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir. Dolayısı ile aylık yardım ve destek miktarına ilişkin ortalamayı yükselten haneler Güneydoğu ve Karadeniz Bölgelerinde, ortalamayı düşüren haneler ise Ege, İç Anadolu ve Marmara bölgelerinde yer almaktadır.

3. Sonuç ve Değerlendirmeler

Devlet tarafından sağlanan sosyal yardımlar ile yaşlılık ve özürllülük aylıklarının mükerrerleştiği konusu gerek kalkınma planlarında, gerekse literatürde-

ki birçok yayında vurgulanmakla birlikte bu alandaki mükerrerleşmenin boyutunu ortaya koyan bilimsel çalışmalar bilindiği kadarıyla mevcut değildir. Bu alandaki ihtiyacı gidermek adına SYDGM bünyesindeki veritabanlarından geniş kapsamlı bir örnekleme çalışması ve yine SYDGM'ce geliştirilen SOYBİS (SYDGM, 2010b) altyapısı kullanılmış ve elde edilen bulgular ile devlet tarafından sağlanan sosyal yardımlardaki mükerrerleşme oranları, yardım ve destek türü bazında incelenmiştir. 2009 yılı verilerine göre bu alandaki yardımlarda yaklaşık olarak %29,33'lük bir mükerrerleşme görülmüştür.

Hane nüfusunun yüksek olduğu ailelerde yardım olan talebin daha yüksek olduğu; ŞEY-ŞSY'den faydalanma oranı ile 2022 ve 2828 sayılı Kanunlar kapsamında aylık alma oranının arttığı görülmektedir (Çalışma kapsamında hanesinde 10 veya daha

fazla fert bulunan 2.193 hanenin 1.184'ü (%54'ü) ŞEY-ŞSY'den faydalanmaktadır. TÜİK (2011)'in yoksulluk çalışması sonuçları da hanehalkı büyüklüğünün artmasının yoksulluk riskini arttırdığını, özellikle hane nüfusunun 7 veya daha kalabalık olduğu hanelerde kentsel yerlerde yoksulluk riskinin %25,21 olduğunu, kırsal yerlerde bu risk oranının %54,06'ya çıktığını göstermektedir. TÜİK'in yoksulluk çalışması sonuçları da kentsel ve kırsal alanlara göre değişen yoksulluk riski ile yardıma olan talep arasında pozitif yönde bir korelasyonun olduğunu gösterir niteliktedir. Kırsal nüfusun kentsel nüfusa göre yüksek olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin her bir yardım kategorisine göre en yüksek fayda sahibi sayısına sahip olması buna temel bir örnektir.

Çalışmada dikkat çeken bir diğer husus ise SHÇEK tarafından sağlanan evde bakım aylığı alan hanelerde SYDTF yardımları ile 2022 sayılı Kanun kapsamında aylık alma oranının yüksek olduğudur (%83). Bu durum iki şekilde açıklanabilir. Birinci durum, hanesinde özürlü fert bulunup yardım almak için ilgili SYD Vakfına başvuran kişiye hanesinin durumuna göre alabileceği diğer yardım ve destekler konusunda yeterli seviyede yönlendirme yapılıyor olması olarak düşünülebilir. İkinci durum ise, söz konusu aylığın bağlanabilmesi için gerekli evrakların ilgili SHÇEK İl- İlçe Müdürlüğüne teslimine müteakip hane ziyaretini yapan sosyal hizmet uzmanının hanenin durumuna göre gerekli yönlendirmeyi yapıyor olması olarak ifade edilebilir. Buna göre her iki durumda da hanesinde ağır özürlü bulunan kişilerin Devlet tarafından sağlanan yardım ve destekler hususunda farkındalık düzeyinin düşük olmadığı açıktır.

SYDTF ile sağlanan diğer yardım ve desteklerden yararlanan hanelerin yarısından fazlası ŞEY-ŞSY ile yaşlılık ve özürllülük aylıklarının en az birinden faydalanmaktadır. Benzer bir şekilde yaşlılık ya da özürlü aylığı alan hanelerin yarısına yakını

ŞEY-ŞSY ile SYDTF kaynaklarınca sağlanan diğer yardımların en az birinden faydalanmaktadır. ŞEY-ŞSY alan hanelerde ise yaşlılık ve özürllülük aylıkları ile diğer yardımların en az birinden faydalanma oranı %41'dir.

Çalışmada ayrıca, hanelerin almış olduğu aylık ortalama yardım miktarlarına bölgesel bazda bakıldığında, Karadeniz Bölgesi'nin ortalamaı yükselttiği, Marmara Bölgesi'nin ise diğer bölgelerle karşılaştırıldığında ortalamaı düşürdüğü bulgusuna ulaşılmıştır. Bu durumun birden fazla nedeni olabileceği düşünülmektedir. Türkiye'de en yüksek özürllü nüfus oranının %3.22 ile Karadeniz Bölgesi'nde olması, en düşük oranın ise %2.23 ile Marmara Bölgesi'nde olması bu durumun en temel nedenlerinden biri olarak düşünülebilir. Ayrıca özürllü bireylerin işgücüne⁴ katılım oranları dikkate alındığında, yine işgücüne en düşük katılımın Karadeniz Bölgesi (%7.38)'nde ve en yüksek katılımın Marmara Bölgesi (%24.75)'nde gerçekleştiği görülmektedir. Bu iki durum yardımlardan faydalanan özürllü vatandaşların yoğunluğunun Karadeniz Bölgesi'nde fazla olmasını kanıtlar nitelikteki nesnel verilerdir. Ayrıca bu iki bölgedeki yardım miktarlarına ilişkin olarak diğer nedenlere bakıldığında, özürllü vatandaşların kurum ve kuruluşlardan beklentileri arasında ilk sırada "parasal katkı yapılması"nın yer aldığı görülmektedir. Bu oran da yine en yüksek Karadeniz Bölgesi (%72.2)'nde ve en düşük Marmara Bölgesi (%53.76)'nde gözlenmiştir. Özürllü vatandaşlar tarafından kurum ve kuruluşlardan beklenen diğer hususlar ise sırası ile "iş bulunmasına yardım edilmesi", "eğitim olanaklarının sağlanması" ve "yasal haklarının savunulması" olup, eğitime yönelik talep en yüksek Marmara Bölgesi'nde gözlenmiştir (Devlet İstatistik Enstitüsü [DİE], 2002). Buna göre, özürllü nüfusun beklentilerine bakıldığında Karadeniz Bölgesi'ndeki vatandaşların ekonomik beklentileri neticesinde, Devlet tarafından sağlanan destek-

4 İşgücüne ait bilgiler 15 yaş üstü nüfus için geçerlidir (DİE, 2002).

ler konusunda daha çok farkındalık ve bilgi sahibi oldukları ve bu nedenle de bu yardım ve desteklerin pek çoğundan faydalandıklarını düşünmek mümkündür. Ayrıca Karadeniz Bölgesi'nin görece diğer bölgelere göre fazla göç vermesi nedeniyle, nüfusu günden güne yaşanmaktadır. Bu bağlamda, Karadeniz Bölgesi'nin nüfusunun çoğunluğunu yaşlıların oluşturması nedeniyle, bağlanan aylıklar ve alınan yardımların bu bölgede ortalama yükseltmesi beklenen bir sonuçtur.

Hanelerin almış olduğu aylık ortalama yardım miktarları (haneye başka bir gelirin girmediği varsayımı altında), hane büyüklüğüne göre açlık ve yoksulluk sınırı ile karşılaştırılmış ve sadece evde bakım aylığı alan hanelerin aldığı yardımlar ile açlık sınırının üzerine çıktığı ancak yoksulluk sınırının altında kaldığı, diğer yardımlardan faydalanan hanelerin ise aylık ortalama yardım miktarlarının açlık sınırının altında kaldığı sonucuna varılmıştır.

Hanelerin almış olduğu yardım türleri ve bu yardımların mükerrerleşme oranları dikkate alındığında yoksul durumdaki hanelerin farklı türde ve farklı miktarlarda yardım ve desteklere ihtiyacının olduğu açık olarak görülmektedir. Özellikle kalabalık hanelerde (aynı hanede yaşlı ve özürlü fertler ile eğitime devam eden ya da okul öncesi çocukların bulunduğu hallerde) bu ihtiyacın çeşitliliği ve gerekliliği daha da artmaktadır. Yoksul durumdaki bu hanelere, hane bireylerinin sayısına ve durumuna göre, aylık olarak yapılan yardım ve desteklerin yoksulluk ve istihdam ilişkisinin kurulması şartıyla daha düzenli ve nakdi olarak yapılması, yoksullukla mücadele alanında en etkin çözüm mekanizmalarından birisi olarak görülmektedir. Ayrıca yapılan yardım miktarının da belirli oranlarda artırılarak hane büyüklüğüne göre açlık sınırının üzerinde ancak kişileri de çalışma hayatından uzaklaştırmayacak şekilde yoksulluk sınırının altında bir tutar olarak yeniden düzenlenmesi düşünülmelidir.

Kaynaklar

- DİE (2002), *2002 Türkiye Özürlüler Araştırması*, 16.03.2011.
http://www.ozida.gov.tr/arastirma/tr_ozurluler_arastir-masi/blm1.pdf
- Erdugan, F. E. (2010), *Türkiye'de Özürlü Yoksulluğu ve Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi: Ankara- Keçiören Örneği*, Ankara: Özürlüler İdaresi Başkanlığı.
- Ortakaya, A. F. (2010), *ŞNT Programı İçin Yapılan Başvuruların Zaman Serileri İle Modellenmesi*, Ankara: SYDGM.
- SGK (2008), *2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki Aylıklara İlişkin Uygulama Kılavuzu*, Ankara.
- SYDGM (2006), *Şartlı Nakit Transferi El Kitabı*, Ankara.
- SYDGM (2008), *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Stratejik Plan 2009-2013*, Ankara.
- SYDGM (2010a), *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü 2009 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara.
- SYDGM (2010b), *Sosyal Yardım Bilgi Sistemi*, Ankara.
- SYDGM (2011), *Aylık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü İstatistikleri, 2011 Ocak*, Ankara.
- TÜİK (2011), *2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK Haber Bülteni (3)*, Ankara.